

Recensie

Hogeschool Rotterdam, *Hoger Beroepsonderwijs in 2030*. HR uitgeverij, 2020; 771 blz.; ISBN 978 94 9301216 5

Dr. Stephan Ramaekers

Artikelgeschiedenis

Ontvangen: 23 september 2021

Geaccepteerd: 27 september 2022

Online: 13 december 2022

Contactpersoon

Dr. Stephan Ramaekers, s.p.j.ramaekers@hva.nl

Over de Auteur(s)

Dr. Stephan Ramaekers is als lector 'Professioneel Redeneren en Gedeelde Besluitvorming in de Gezondheidszorg' verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam

Copyright

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0. This allows for unrestricted use, as long as the author(s) and source are credited.

De continue veranderingen in de maatschappij, werkvelden en het onderwijs waren voor de Hogeschool Rotterdam aanleiding om haar lectoren te vragen na te denken over het hbo van de toekomst. Deze bundel kwam daaruit voort. Het boek omvat een breed palet aan onderwerpen en perspectieven, geordend in vijf delen.

In het eerste deel, dat slechts één hoofdstuk omvat en wordt neergezet als het fundament voor de volgende delen, nemen de directeuren van de verschillende kenniscentra bij de hogeschool ons mee in hun visie op het belang van onderzoekend en lerend vermogen voor de professionals van de toekomst. Vanuit de dynamiek van ontwikkelingen in de samenleving en de verwachtingen die er leven over professionals zien zij '*evidence informed*' kunnen werken en een goed oordeelsvermogen om situaties in te kunnen schatten als essentiële bagage, die in een bacheloropleiding moet en kan worden verworven.

Aan de hand van een wetenschapstheoretische karakterisering van de verschillende vakgebieden die deze kenniscentra bestrijken, wordt vervolgens betoogd hoe zeer nieuwe ontwikkelingen deze vakgebieden overstijgen en professionals moeten kunnen werken en blijven leren voorbij de grenzen van het eigen domein (transdisciplinair leren). Als stip op de horizon zien zij aldus dat iedere student die de hogeschool verlaat niet alleen *evidence informed* kan werken maar ook in staat is de eigen disciplinaire kennis te verbinden met die van andere disciplines. De hogeschool zal daarvoor zelf ook moeten blijven professionaliseren. Daarbij wordt een centrale rol toegedicht aan de lectoren als aanjagers, deelnemers, adviseurs en kwaliteitsbewakers binnen de hogeschool als lerende organisatie.

Deel twee schetst in tien hoofdstukken belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, die context geven aan de benodigde competenties van professionals en het onderwijs van de toekomst. Allereerst wordt stilgestaan bij de uitdagingen van een datagedreven samenleving, en verregaande digitalisering met grote netwerken van systemen, datastromen en *machine learning*. Vanuit vraagstukken zoals de toegang, representatie en betrouwbaarheid van informatie, polarisatie in de samenleving als gevolg van selectieve informatie, of verregaande rationalisering van onze leef- en denkwereld wordt beschreven welk antwoorden daarop passen in het hoger onderwijs. De antwoorden hier hebben vooral betrekking op het bewust leren herkennen en omgaan met deze uitdagingen van digitalisering en hun gevolgen.

In de daaropvolgende hoofdstukken komen andere maatschappelijke vraagstukken aan de orde die in de nabije toekomst meer op de voorgrond staan zoals klimaat, duurzaamheid en een inclusieve samenleving. Overkoepelend hieraan wordt de focus gericht op processen van transitie, innovatie en gebiedsontwikkeling. Ondanks verschillen in perspectieven (regionale economie, industriële ontwikkeling, logistiek en zorginnovatie) blijken er veel overeenkomsten in de gevolgen voor het hbo die door de verschillende auteurs worden voorzien: flexibele leerarrangementen, gericht op het leren begrijpen van complexe systemen en transformaties, multidisciplinair kunnen samenwerken, leren omgaan met onzekerheden, en verandering en innovatie leren hanteren. Waar een deel van hen dit vooral beziet als nieuwe inhoud van opleidingen (bijvoorbeeld over duurzame waardemodellen), vertalen anderen dit ook naar een andere onderwijsvormgeving. Hoofdstuk 4 (Veranderwijs) beschrijft *Living labs* als authentieke setting waarin studenten werken aan duurzame oplossingen van problemen, in samenwerking met partners uit het bedrijfsleven en overheid. Ook in zo'n *setting* blijkt er behoefte aan een pedagogische benadering en didactiek gericht op creëren van verandering. Het voorbeeld van de 'Stadsklas' toont het belang daarbij van aandacht voor de collectieve leerervaring, impliciete kennis, leren buiten disciplinaire kaders, en een heroriëntatie op de rol van docenten en het eigenaarschap van problemen waaraan wordt gewerkt.

Met een hoofdstuk over de prognoses ten aanzien van de studenteninstroom, gerelateerd aan demografische trends en andere voor de hogeschool Rotterdam specifieke factoren, wordt dit tweede deel afgesloten.

In deel drie worden de benodigde vernieuwingen in het hoger onderwijs bekeken vanuit ontwikkelingen in de verschillende werkvelden. In negen hoofdstukken, waarvan enkele in het Engels, komen deels dezelfde ontwikkelingen terug als in het tweede deel, zij het met een meer sectorspecifieke bril bezien. Tegen de achtergrond van de digitale transformatie wordt de focus gericht op de gevolgen voor communicatie, ontwikkelingen in media maar ook voor burgerschap en sociaal-maatschappelijke trends. Dat leidt tot een pleidooi waarin het kritisch omgaan met digitalisering, mediawijsheid, het kunnen hanteren van complexiteit, datagedreven beslissen en het maken van digitale *content* voorrang dienen te krijgen. Die bekwaamheden zijn niet voorbehouden aan

slechts enkele opleidingen maar moeten in elke opleiding plaats gaan krijgen; de digitale transformatie werkt immers door in alle domeinen.

Op de terreinen van sociaal werk, de arbeidsmarkt, kunst en cultuur, economie en ondernemerschap geven de verschillende hoofdstukken een inzicht in de specifieke ontwikkelingen binnen die domeinen en de koerswijzigingen die daar naar oordeel van de auteurs zouden moeten plaatsvinden. Zowel het flexibel en creatief leren omgaan met complexiteit, risico en onzekerheid, als het vakoverstijgend leren denken en werken, maatschappelijk relevant en ethisch verantwoord komen hier naar voren als doelen voor de opleidingen van de toekomst. Qua vormgeving worden met name het samenwerkend leren, ontwerpgericht onderwijs, gepersonaliseerd en vraaggestuurd onderwijs gezien als passend voor die doelen.

Centraal in deel vier staat de vraag naar de doelen en functies van het hoger onderwijs in de toekomst. Vanuit een reflectie op de geschiedenis van het hoger onderwijs en de tegenstellingen die in het stelsel en zijn functie(s) zijn ingebakken, wordt betoogd dat het hbo haar positie en de opdracht van het opleiden van professionals moet blijven koesteren. Een inventarisatie van de thema's die in de loop van tijd zienswijzen over kwaliteit van onderwijs hebben gekleurd roept de vraag op in hoeverre de functies van het onderwijs (het 'waartoe') voldoende aandacht krijgen in kwaliteitsbeleid. Twee trends worden herkend: 1) het *kwalificeren* voor een beroep, en 2) *socialisatie* door gedeelde normen en waarden. In het verlengde van de opvattingen van Biesta (2018) zou daar *subjectificatie* aan moeten worden toegevoegd.

Of de roep om verdere flexibilisering en gepersonaliseerde leerroutes zal standhouden, lijkt onzeker; een verkenning van enkele modellen (wel of geen vaste vorm, inhoud of tempo; al dan niet diploma- of instellingsgebonden) toont ook hindernissen in het realiseren daarvan. Voorkeur lijkt uit te gaan naar traditioneler modellen in voltijdonderwijs en meer flexibiliteit in deeltijdstudies. In antwoord op de complexiteit en snelheid van ontwikkelingen wordt de potentie van interdisciplinair praktijkleren in *living labs* betoogd. Hoofdstuk 25 staat, tenslotte, stil bij vragen over didactiek en pedagogiek samenhangend met de toenemende inzet van onderwijs-technologie. In de vorm van drie scenario's worden de gevolgen van enkele keuzes hierin uiteengezet. Dit deel van de bundel eindigt met een educatief spel waarmee de lezer wordt uitgedaagd om zelf over het docentschap van de toekomst na te denken.

Het voorgaande geheel aan duiding van ontwikkelingen en visies op de toekomst wordt in deel vijf samengebracht in een verkenning van overkoepelende scenario's voor het hbo van 2030. Vanuit de trends met grote onzekerheden en potentieel grote impact worden vier scenario's gepresenteerd: 1) het hoger onderwijs enkel als kwalificatieplatform; 2) hogeronderwijsinstellingen als transitieleiders; 3) hoger onderwijs *à la carte*; en 4) verrijking van het schoolbegrip. Ieder scenario is voorzien van eigen bespiegelingen over het werk, de wereld en het onderwijs in 2030, de weg daarnaartoe, mogelijke kansen en bedreigingen en de strategische kernvragen in dat scenario.

Het initiatief om hogeschoolbreed op deze manier stil te staan en opvattingen te delen over de toekomst, als fundament voor een strategische agenda, is bij mijn weten uniek. Het resultaat daarvan leverde een rijk geschakeerd geheel aan perspectieven, beschouwingen en voorspellingen. Als basis voor het bepalen van de strategische agenda is toetsing van de vele gedachten en opvattingen over ontwikkelingen in de samenleving aan zo'n breed spectrum van werkvelden en opleidingen een begrijpelijke keuze. Tegelijkertijd is het geen eenvoudige opgave om uit dit geheel een koers te destilleren die past bij de tegenstrijdigheden en onzekerheden die maatschappelijke ontwikkelingen en de opgaven voor het hoger onderwijs kenmerken.

Het resultaat is in ieder geval een bundel met bijdragen die een diepere inkijk bieden in de uitdagingen waar professionals in de betreffende sectoren in nabije toekomst voor komen te staan. Waar die uitdagingen doorgaans in detail en met verve worden geschetst, blijft de vertaling ervan naar de betekenis voor het onderwijs soms hangen op een gebruikelijk antwoord: met slechts een aanpassing van inhoud van een opleiding zou kunnen worden volstaan. Andere bijdragen, daarentegen, voorzien ingrijpender veranderingen in de opleidingen om de volgende generaties professionals adequaat voor te bereiden: zij bepleiten opleidingsoverstijgende vernieuwing gericht op doelen zoals digitale geletterdheid, mediawijsheid en bewustzijn van de sociaal-maatschappelijke impact, transdisciplinair en ontwerpgericht kunnen werken, en het datagedreven kunnen oordelen en beslissen. Met name de bijdragen in deel vier leveren, volgens mij, enkele daarop aanvullende perspectieven die vanuit de werkvelden weinig worden belicht.

Hoewel deze bundel primair is opgezet 'voor intern gebruik' en sommige hoofdstukken ook de eigen kleur hebben van de hogeschool Rotterdam ben ik het met het CvB (voorwoord) en de redactie eens; het is breder lezenswaard en anderen kunnen er ongetwijfeld hun voordeel mee doen, al was het alleen al als startpunt voor een heroriëntatie op hun beoordeling van de geschetste trends en uitdagingen.